

Yllä: Signilskärin aavikkokultarina (Hippolais rama). Lajityypillisesti hyvin vaalea alapuoli ilman pikkukultarinalla yleensä näkyviä ruskeita sävyjä kupeilla ja alaperän sivuilla. Selkäpuoli myös hyvin vaalean hiekanruskea. Alanokka ilman pikkukultarinalle tyypillistä tummaa kärkiosaa. Joskus myös pikkukultarinalla alanokka voi kuitenkin olla kokonaan vaalea. Hammarland, Signilskär, 9.10.1997. ROLF KARLSON

Yllä: Aavikkokultarinalla vatsapuoli on hyvin vaalea. Rintaan muodostuu usein rusehtava rintavyö, mutta muuten alapuoli on useimmiten lähes valkoinen. Hammarland, Signilskär, 9.10.1997. ROLF KARLSON

Oikealla: Alanokan värityksen lisäksi Signilskärin linnun nokan väritys sopii muutenkin paremmin aavikkokultarinalle kuin pikkukultarinalle. Sillä on mm. leveästi vaalea ylänokan kärki. Pikkukultarinalla näin laaja vaalea kärki on harvinainen. Tässä kuvassa pään kuviot näyttävät tyypillisiltä: hieman rytkertusmainen ilme johtuen mm. lyhyestä silmäkulmajuovasta. Myös aavikkokultarinalla voi silmäkulmajuova jatkua silmän taakse. Naaman kuviointien tulkintaan vaikuttaa helposti, mistä kulmasta lintua on kuvattu tai katsottu. Hammarland, Signilskär, 9.10.1997. ROLF KARLSON

Arkistojen aarteita

– aavikkokultarinta ensi kertaa Suomessa

Ahvenanmaalla yli kahdeksan vuotta sitten rengastettu lintu paljastui aavikkokultarinnaksi, joka on maallemme uusi lintulaji. Tässä jutussa kerrotaan, miten aavikkokultarinta löydettiin vuosien takaa.

Euroopan rareiteetikomiteoiden yhteistyöelimen AERC:n taksonominen komitea TAC antoi 1.12.2003 suositukset Euroopan lintulajien taksonomisesta käsittelystä^{2,5}. Suomessa maamme lajiluetteloa ylläpitävä BirdLife Suomen rareiteetikomitea (RK) päätti ottaa suositukset käyttöön välittömästi⁶.

TAC:in suosituksissa pikkukultarinta jaettiin kahdeksi lajiksi, pikkukultarinnaksi *Hippolais caligata* ja aavikkokultarinnaksi *Hippolais rama*.

Suomen ensimmäinen pikkukultarinta tavattiin Kirkkonummella 4.6.1981⁸. Ensihavainnon jälkeen yksilömäärät ovat kasvaneet nopeasti, ja ensimmäiset pesinnät todettiin vuonna 2000 Pohjois-Karjalassa. Vuoden 2003 lopussa keväiset ja kesäiset pikkukultarinnat poistettiin rareiteetikomitean tarkastuksen piiristä. Siihen mennessä havaintoja oli kertynyt yhteensä 142 yksilöstä, joista vain seitsemän oli syksyisiä.

Syyshavainnot syyniin

Keväisiä ja kesäisiä pikkukultarintoja ei lähdetty järjestelmällisesti tarkastamaan uudelleen, vaan ne poistettiin tarkastettavien listalta⁹. Monet hyvin dokumentoidut yksilöt ovat määritettävissä *caligatoiksi* ja muidenkin ha-

vaintojen arvioitiin koskevan suurella todennäköisyydellä tätä lajia. *Caligatan* levinneisyysalue ulottuu maamme itäosiin asti, eikä suomalaisten ja kazakstanilaisten pikkukultarintojen DNA alustavien tutkimusten mukaan eroa toisistaan⁹. Uskonvahvistukseksi ja tuoreen tuntuman saamiseksi suomalaisten pikkukultarintojen identiteetistä kävimme kesällä 2004 rengastamassa, äänittämässä ja valokuvaamassa Pohjois-Karjalassa muuttaman pikkukultarinnan.

Sen sijaan syksyiset pikkukultarinnat päätettiin tarkastaa edelleen, ja myös kaikki seitsemän aiemmin hyväksyttyä syyshavaintoa päätettiin tutkia uudelleen. Aavikkokultarinnan mahdollisuus arvioitiin syyshavainnoissa suuremmaksi, sillä lähes kaikki Euroopan aavikkokultarinnat on tavattu syksyllä. RK on perustamisestaan lähtien arkistoinut kaiken ilmoitettuihin havaintoihin liittyvän materiaalin, joten minkä tahansa havainnon uudelleen käsittely on mahdollista esimerkiksi taksonomian muuttuessa tai määrittämistietouden lisääntyessä.

Aavikkokultarinnan määräyksestä kiinnostuneiden kannattaa tutustua moniin viime vuosina julkaistuihin artikkeleihin^{1,3,9,10,11}.

Siis töihin: Arkistosta etsittiin kaikki seitsemään syyshavaintoon liittyvä materiaali,

kuten RK-lomakkeet ja valokuvat. Samalla kerättiin kasaan ja tutkittiin viimeisinkin julkaistu määrittämistietous. Näillä eväillä seitsemästä syyshavainnosta kuuden kohdalla tuntui päätöksenteko suhteellisen helpolta: osa olisi hyväksyttävissä *caligatana* ja osa jouduttaisiin jättämään lajipariksi aavikko/pikkukultarinta.

Hälytyskellot soivat ja muistilappu on hukassa

Havaintojen joukossa oli kuitenkin yksi melko hyvin dokumentoitu lintu, jonka määrittäminen *caligataksi* ei ollutkaan itsestään selvää. Tästä Signilskärin lintuasemalla Ahvenanmaalla 9.10.1997 rengastetusta linnusta oli RK:n arkistossa pari paperikuvaa ja lomake mittatietoineen. Valokuvissa lintu näytti epäilyttävästi aavikkokultarinnalta, joten lisäselvitysten tarve oli ilmeinen.

Ensin hankittiin kaikki linnusta otetut valokuvat kolmelta eri kuvaajalta. Sitten tutkittiin RK-lomakkeella olevat tiedot ja kuvat. Kävi ilmi, että yksi tärkeä mittatieto puuttui: pyrstön pituutta ei ollut kirjattu ilmoitukseen. Sen lisäksi nokan pituus kallon kulmaan oli aavikkokultarinnaksi aivan liian lyhyt, mutta *caligatan* vaihteluvälin sisällä. Oliko lintu sittenkin epätyypillinen *caligata*?

Ylärivissä caligatoja, alhaalla ramoja. Tyypilliset syksyiset caligatat ovat alta selvästi lämpimämmän sävyisiä kuin ramat, joilla on usein etenkin rinnan sivuilla rusehtavan rintavyön aiheutta ja heikkoa rusehtavaa väriä alapuolella. Museoaineiston perusteella alaperä on caligatoilla yleensä ruskea ja ramoilla valkea. Alapuolen sävy lienee ominaisuus, joka häviää lintua maastossa tarkkailtaessa helposti valaistuksesta riippuen. Monissa caligata-kuvissa alapuoli näyttää hyvinkin valkoiselta. JYRKI NORMAJA, © Natural History Museum, London

Pyrstön pituutta yritettiin selvittää linnun rengastaneelta **Rolf Karlsonilta** ja muilta havainnoitsijoilta. Heidän muistikuviansa mukaan pyrstö on luultavasti mitattu. Alkuperäinen dokumentaatio oli kirjoitettu maastossa muistilapulle, josta se oli kopioitu ruutupaperille ja kirjoitettu puhtaaksi kotiinpaluun jälkeen. Sekä ruutupaperille

Iloiset asemamiehittäjät Signilskärillä 9.10.1997. Vasemmalta Hannu Hille, Timo Nummi, aavikkokultarinta ja Rurik Baarman. Jos aavikkokultarinnan määrittämisestä olisi tiedetty kahdeksan vuotta sitten niin paljon kuin tänään, lokakuinen ilta Signilskärillä vuonna 1997 olisi voinut muodostua huomattavasti riehakkaammaksi. ROLF KARLSON

Nuori aavikkokultarinta (*Hippolais rama*) pesimä-alueella. Alapuoli vaalea ilman lämpimänruskeita sävyjä kupeilla. Yläpuoli on kauttaaltaan tasavärinen, myös päälaki ja otsa, jotka pikkukultarinnalla usein ovat hieman tummemman ruskeat kuin muu yläpuoli. Myös siipi on varsin tasavärinen ilman pikkukultarinnalle tyypillisiä voimakkaasti kontrastoituvia höyhenrenunuksia tertiaaleissa tai kyynärsulissa. Karaoy, Almaty oblast, Kazakstan, 8.7.2005. ANTERO LINDHOLM

kirjoitettu kopio että Turussa puhtaaksi kirjoitetut muistiinpanot ovat edelleen tallella, mutta niissä kummassakaan ei ole pyrstön mitta. Sen sijaan alkuperäinen muistilappu on lähes varmasti hävitetty, ainakaan sitä ei löytynyt mistään tutkinnan aikana. Kaikkien havainnoitsijoiden havaintovihoista on myös tarkistettu, ettei mitta vahingossaakaan ole tullut kirjoitettua muistiin.

Nahkoja ja mittoja

Kaikkien Suomen syyslintujen dokumentaatio matkalaukussa hyppäsimme lentokoneeseen ja kävimme tutustumassa kaikkien nahkakoelmiin äitiin, British Museum of Natural Historyn kokoelmiin Tringissä Englannissa.

Tringin kokoelmien 35 syksyistä *caligataa* ja 39 syksyistä *ramaa* vahvistivat käsitystä siitä, että Signilskärin lintu todellakin on aavikkokultarinta: kaikilla kokoelman varmoilla *caligatoilla* oli muun muassa selvät tummat ruotijuovat tertiaaleissa, mitkä puuttuivat *ramoilta* ja Signilskärin linnulta. Myös Signilskärin linnun alapuolen hyvin vaalea väri sopi paremmin aavikkokultarintaan.

Lisäksi yksi linnun siipikaavion yksityiskohta (ensimmäisen käsikulien pituus suhteessa käsikulien peitinhöyhenen kärkiin) oli yhden millimetrin yli tunnetun *caligatan* vaihteluvälin, mutta sopi mainiosti *ramalle*. Nokan mitta kalloon oli häiritsevä yksityiskohta, mutta onneksi Signilskärin linnun nokan pituus oli mitattu kallon lisäksi höyhenyksen ja sierainaukon etureunaan. Mittasimme myös museolinnulta nokan pituuden kalloon ja sierainaukon etureunaan: näiden pituuskien suhteiden perusteella voitiin päätellä, että Signilskärin linnun nokan pituus kalloon oli varmasti väärin mitattu.

Nokan pituuden kalloon voitiin myös varmuudella sanoa olevan vähintään aavikkokultarinnan nokan pituuden vaihteluvälin alarajalla. Lisäksi pienehkön mitta-aineistomme perusteella linnun nokan pituus sierainaukon etureunaan sopi erittäin huonosti pikkukultarinnalle.

Asiantuntijoita ja matka kaakkoon

Koska kysymyksessä on kuitenkin äärimmäisen vaikeasti määritettävä laji, päätettiin linnun määrittämisestä pyytää lausuntoja ulkomaisilta asiantuntijoilta. "Gurut" olivat yllättäen keskenään eri mieltä: toisten lausuntojen mukaan lintu on aavikkokultarinta, toisten mukaan tuntomerkit sopivat paremmin pikkukultarintaan. Lajiryhmän ykkösasiantuntija oli kuitenkin *raman* kannalla.

Tuntui kuitenkin epävarmalta, voidaanko maalle uutta lintulajia kuitenkaan hyväksyä käytettävissä olevien dokumenttien ja ristiriitaisten asiantuntijalausuntojen perusteella? Kunnollinen omakohtainen kokemus aavikkokultarinnasta puuttui. Niinpä TA ja RK:n jäsenistä **Antero Lindholm** päättivät lähteä kesällä 2005 suomalaisen retkikunnan mukana Kazakstaniin ja Kirgisiaan tutkimaan muun muassa pieniä kultarintoja. Retkellä hankitut kokemukset molemmista lajeista vahvistivat käsitystä linnun määrittämisestä. Omien tutkimusten, toisten asiantuntijalausuntojen perusteella, ja toisista huolimatta, RK päätti hyväksyä Signilskärin linnun Suomen ensimmäisenä aavikkokultarintana, iältään 1kv.

Harvinainen vieras Euroopassa

Signilskärin lintu on erinomainen esimerkki tapauksesta, jossa alkuperäisen dokumentaation perusteella pystytään vielä vuosien tai vuosikymmentenkin kuluttua arvioimaan havaintoa uudelleen. Valokuvien merkitys määrittämisprosessissa oli aivan olennainen. Ilman kuvia näin vaikeasti tunnettavaa ja harvinaista lintua vuosien takaa olisi ollut mahdotonta hyväksyä. Prosessin aikana tuli myös usein mieleen RK-katsauksissa toistettu toive käteen saatujen harvinaisuuksien huolellisesta mittaamisesta.

Aavikkokultarintoja pesii Kazakstanin keski- ja eteläosista Xinjiangin provinssin

länsiosiin Luoteis-Kiinaan sekä paikoitellen Persianlahden alueella, Iranissa, Afganistanissa ja Pakistanin pohjoisosissa. Laji talvehtii Intian pohjois- ja länsiosissa, toisinaan etelämpänä Sri Lankaan asti.

Euroopassa aavikkokultarinta on tavattu toistakymmentä kertaa. Havainnoista yhdeksän on Isosta-Britanniasta⁷. Irlannista ja Islannista on yksi hyväksytty havainto ja Ruotsista kaksi.

”Olimme **Hannu Hilkkeen** kanssa komppaamassa matalaa pensaikkoo lintuasemalta länteen, kun näimme lennossa kovin vaalealta näyttäneen pikkulinnun. Näimme linnun uudelleen vadelmikossa ja tyrneissä ja aloimme aavistella jotakin pikkukultarinnan suuntaista. Rolf Karlson haettiin verkoilta ja hiukan sairaana ollut **Timo Nurmi** lintuasemalta. Lintu pyydysteli edelleen hyönteisiä samalla paikalla lennähtämällä pensaiden latvoista ilmaan. Päätimme pyydystää linnun, jotta määrittäminen saataisiin varmistettua. Paikka olikin pyynnin kannalta helppo, ja lintu saatiin nopeasti kiinni”, kertoo **Rurik Baarman**, yksi aavikkokultarinnan löytäjistä.

Suomen syksyiset pikku- ja aavikkokultarintahavainnot

RK on tutkinut kaikki syksyiset pikkukultarintahavainnot uudelleen (vuoden 2004 havainnon ensimmäistä kertaa) ja hyväksynyt ne nyt seuraavilla nimikkeillä:

Pikkukultarinta (*Hippolais caligata*)

14.9.1988 Helsinki, Lauttasaari löydetty kuolleena (HY Eläinmuseon kokoelmat).

24.9.1990 Mustasaari, Västra Norrskär.

26.8.1996 Mustasaari, Norrskär

5.–6.10.1999 Mustasaari, Norrskär.

16.9.2004 Parikkala

Pikku/Aavikkokultarinta

(*Hippolais caligata/rama*)

17.–18.9.1988 Pattijoki.

19.10.1991 Pyhäjoki.

Aavikkokultarinta (*Hippolais rama*)

9.10.1997 Hammarland, Signilskär 1kv r,v.

r=rengastettu, v=valokuvattu

Nuori pikkukultarinta (*Hippolais caligata*). Pikkukultarinnan pää on pyöreämpi ja nokka lyhyempi kuin aavikkokultarinnalla, mutta nuorten lintujen ero ei ole niin selvä kuin vanhojen lintujen. Pesimäpaikoilla kuvatut linnut saattavat olla vielä keskenkasvuissa, mikä vaikuttaa helposti linnun ilmeeseen. Alapuolella näkyvissä runsaasti ruskeaa sävyä rinnassa ja kupeilla. Kurgaldzino, Kazakstan 2.7.2005. SOILI LEVEELAHTI

Kiitokset

Soili Leveelahti oli erinomaisena apuna mukana sekä Pohjois-Karjalan caligata-tourmeella että Tringin nahkakokoelmissa. Pohjois-Karjalan lintumiehet, erityisesti Hannu Kivivuori ja Pentti Zetterberg, sekä Sanna Tikka mahdollistivat pikkukultarintojen pyynnin kesällä 2004. Mark Adams and Katrina Cook made our visit to Tring possible. Lars Svensson, Andrew Lassey, Manuel Schweizer and Colin Bradshaw (and British Rarities Committee)

gave invaluable help with the identity of Signilskär bird. Visa Rauste ja Antero Lindholm kommentoivat käsikirjoitusta, Antero sekä Annika Forsten antoivat myös kuviaan käyttöömme. Kiitos! Thank You!

JYRKI NORMAJA JA TAPIO AALTO OVAT TURKULAISIA LINTUHARRASTAJIA, RENGASTAJIA JA BIRDLIFE SUOMEN RARITEETTIKOMITEAN JÄSENIÄ.

Kirjallisuusuuttele seuraavalla sivulla

Pikkukultarinta (*Hippolais caligata*) syksyllä. Tällä yksilöllä melko paljon vaaleaa ylänokan kärjessä. Tertiaalien keskustat ruotijuovineen erottuvat varsin tummina ja reunukset ovat leveästi vaaleat. Mustasaari, Västra Norrskär 24.9.1990. ANNIKA FORSTEN

Pikkukultarinta (*Hippolais caligata*) kesällä. Aikuisilla linnuilla alapuolen ruskea sävy heikkenee kulumisen myötä, mutta tälläkin yksilöllä se on vielä selvästi havaittavissa. Ylänokka tyypillisesti kärkeen asti tumma ja alanokassa laajahko tumma alue kärjessä. Värtsilä 19.6.2004. JYRKI NORMAJA

Kirjallisuus

1. Aalto, T. & Dernjatin, P. 2006: Pienet kultarinnat uusin eväin – pikku- ja aavikkokultarinta. – Alula 12:2–8.
2. AERC TAC 2003: AERC TAC's Taxonomic Recommendations. www.aerc.eu.
3. Lindholm, A. & Aalto, T. 2005: The calls of Sykes's and Booted Warblers. – *Birding World* 18:395–396.
4. Luoto, H., Aalto, T., Lindholm, A., Nikander, Pekka J., Normaja, J., Soilevaara, K. ja Rauste, V. 2004: Rariteettikomitean hyväksymät vuoden 2003 harvinaisuushavainnot. – *Linnut-vuosikirja* 2003: 33–48.
5. Normaja, J. & Lindholm, A. 2004: Eurooppalainen lintutaksonomia yhtenäistyy. – *Linnut* 39(2):32–36.
6. Rariteettikomitea 2003: Muutoksia Suomen lintujen lajiluetteloon. www.birdlife.fi.
7. Rogers, M.J. and the Rarities Committee 2005: Report on rare birds in Great Britain in 2004. – *British Birds* 98:628–694.
8. Solonen, T. 1985: Suomen Linnusto. – SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki.
9. Svensson, L. 2001: Identification of Western and Eastern Olivaceous, Booted, and Sykes's Warbler. – *Birding World* 14:192–219.
10. Svensson, L. 2003: Hippolais update: identification of Booted Warbler and Sykes's Warbler. – *Birding World* 16:470–474.
11. Thomason, B., Maher, M. & Pennington, M. 2003: The Sykes's Warbler in Shetland. – *Birding World* 16:466–469.

**MAJOITUSTILAA
EDULLISESTI RUKALTA
5 km Kemijärven suuntan.
VALTAVAARAN
SINIPYRSTO 5 km:n
PÄÄSSÄ!!!
Viipuksen leirintäalue tarjoaa
erilaisia majoitusvaihtoehtoja.
tiedustelut: Puh 040-586 6251**

METSÄHANHI ON VARUILLAAN...

Arkojen kohteiden lähestymisessä tarvitaan muutakin kuin hyvää tuuria: Piilohoppu, naamioverkko tai oikea piiloteltta, lisäksi vastavalosuojan, objektiivin ja kameran naamiosuojat täydentävät tulosta. Kunnan maastojalusta, Uni-loc tai Benbo, on tukena nimenomaan pahimmissa rämeiköissä. Infrapuna- ja radiolaukaisimet edustavat viimeistä huutoa allalla, samoin äänien kuuntelulaitteet sekä houkutusäänivarusteet. Näitä kaikkia ja paljon muuta tuo maahan Suomen Luontokuva Oy.

Sama lyhyemmän kaavan mukaan: Tule Ranuulle järjestämилlemme viikonloppukursseille. Voit kokeilla erikoislaitteita ja oppia uutta ammattikuvaajien johdolla. Kurssimaksu täysihoitoineen ja asumisineen vain 220,- €.

Suomen Luontokuva Oy

Puhelin: (03) 3445 055 www.luontokuvaus.fi

Kuva: Jussi Dimitrijeff

Piilohoppuja ja -telttoja

Suomen Luontokuva Oy

Puhelin (03) 3445 055 mattifinland@surfeu.fi

opticron

The advantages are perfectly clear

Imagic | Alk. 555 €

Countryman | Alk. 325 €

Discovery | Alk. 235 €

Verano | Alk. 429 €

Es kaukoputket | Alk. 812 € (sis. 20-60HDF okulaarin)

Katso esittelyt: www.fotofennica.fi

Foto Fennica Oy | Itämerenkatu 16, 00180 Helsinki | puh. 6859 0800 | Avoinna ark. 9:00 - 18:00

FOTO FENNICA